

ПРАВНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ, СЧЕТОВОДНИ ПРИНЦИПИ

Целта на настоящия Урок 1 е да бъдат представени основните, необходими за придобиване на познания в областта на счетоводството. Опитът показва, че мнозина от мениджърите, а често и от обучаващите се, си задават въпроси, свързани с ролята на счетоводните познания, т.е. с мотивационната основа. Освен посочването на ядрото на заинтересованост за придобиване на счетоводни и финансови познания, в този урок ще бъдат разгледани въпросите, свързани с:

- Правните задължения за наличие на счетоводни познания.
- Ползвателите на счетоводна и финансова информация, както и техните специфични интереси.
- Основните счетоводни принципи и тяхното значение.
- Видовете счетоводство, приликите и отликите между тях.

Този урок ще бъде особено полезен за нефинансови мениджъри, които разсъждават с категориите на паричните потоци, в случаите когато става въпрос за приходи и разходи.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО

След като сте изучили материалите, представени в Урок 1, вие трябва да:

- Познавате законовите изисквания към ръководството на предприятието, предполагащи наличие на специфични счетоводни и финансови познания.
- Разбирате интересите на отделните групи ползватели на счетоводна и финансова информация.
- Познавате основните счетоводни принципи и тяхното значение.
- Разбирате логиката на счетоводните сметки и счетоводните операции.

1. ПРАВНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ ЗА СЧЕТОВОДНА И ФИНАНСОВА КОМПЕТЕНТНОСТ

В българското законодателство съществуват редица *законови разпоредби*¹, които пряко или индиректно налагат на мениджърите да притежават счетоводни и/или финансови познания. Ще илюстрираме част от тези задължения чрез реален пример с дружество „М+М Медия консултинг“ (*Практика 1-1*).

ПРАКТИКА 1-1

„М+М Медия консултинг“ ЕООД оперира в сферата на маркетинговите услуги. Посочените по-долу законови разпоредби дават представа за задълженията на ръководството, изискващи счетоводна и финансова компетентност. Дружеството отговаря на критериите за независим финансов одит.

Нормативен акт

*Отговорност на ръководителя
(органите на управление)*

**Закон за
счетоводството [2]**

Чл. 16, ал. 1, т. 1

Задължение за утвърждаване на индивидуален сметкоплан на предприятието.

¹ Посочените законови разпоредби са с текстовете си, съгласно приетия на 24.11.2015 г. Закон за счетоводството, в сила от 01.01.2016 година [2].

..., т. 2	Организиране текущото счетоводно отчитане в съответствие с разпоредбите на закона.
..., т. 3	Утвърждаване на формата на счетоводството, която осигурява синхронизирано осъществяване на хронологичното и систематичното (аналитично и синтетично) счетоводно отчитане.
..., т. 4	Отговорност <i>за съставянето, съдържанието и публикуването на финансовите отчети и на годишните доклади, изисквани по закона.</i>
..., т. 5	Определяне на периодичността на финансовите отчети за нуждите на управлението на предприятието.
..., т. 6	Отговорност за извършването на независим финансов одит от регистрирани одитори.
..., т. 7	Определяне на реда и начина за извършване на инвентаризация.
..., т. 8	Отговорност за съхраняването на счетоводната информация по ред и в срокове, определени в закона.
..., т. 9	Определяне на реда и движението на счетоводните документи от момента на тяхното създаване или получаване в предприятието до момента на унищожаването или предаването им съгласно нормативен акт.
Чл. 16, ал. 2	Отговорност за съставянето и публикуването на годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и годишните доклади по глава VII („Годишни доклади“) от закона.
Закон за независимия финансов одит [4]	
Чл. 12	Предоставяне на регистрираните одитори на изготвения финансов отчет, заедно с доклада за дейността.

Чл. 32	Оказване на съдействие и предоставяне на информация на регистрираните одитори.
Чл. 35	Отговорност за законосъобразност и целесъобразност на действията (свързани с финансовите отчети) през одитирания период.
Търговски закон [5]	
Чл. 53, ал. 1	Задължение за водене на счетоводство, в което се отразява движението на имуществото на предприятието.
Чл. 53, ал. 2	Установяване (чрез инвентаризация) на наличността и оценката на елементите от актива и пасива на имуществото на предприятието.
Чл. 53, ал. 3	Изготвяне на годишен финансов отчет, а при необходимост и съответни счетоводни справки.
Чл. 245	Съставяне и представяне на годишен финансов отчет и годишен доклад за дейността.

Опитът показва, че повечето от нефинансовите мениджъри не знаят, че счетоводството е законов ангажимент на *предприятието*, а не на счетоводителите. Една голяма част от тези мениджъри са прехвърлили както законовите, така и управленските си ангажименти към счетоводителите, които често „своброзяват“ ефективността на предприятието с „данъчно позволеното“ (Пример 1-1).

ПРИМЕР 1-1

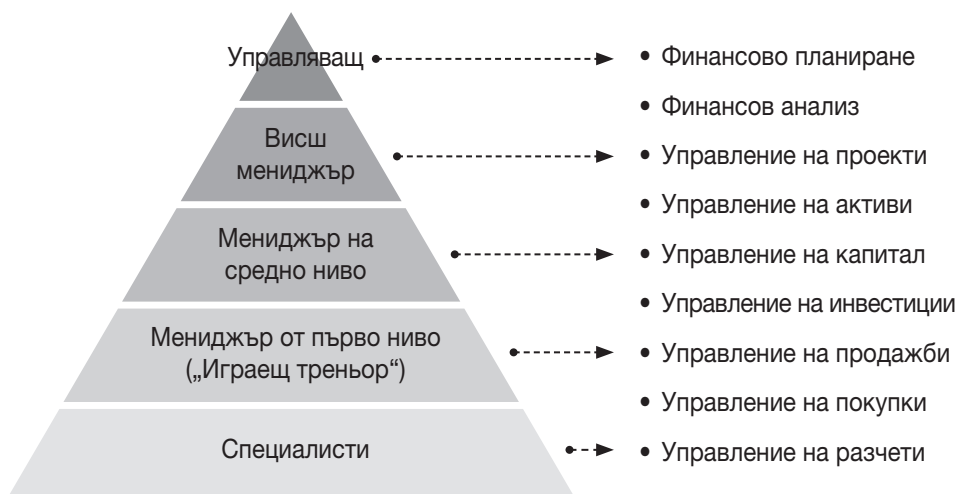
Изпълнителният директор на голяма фирма, оперираща в развлекателната индустрия, обсъжда с главния счетоводител годишните амортизации на сградата на новопостроеното кино.

Отговорът на главния счетоводител е: „Данъчните признават 4% годишни разходи за амортизация, т.е. сградата се амортизира за 25 г., независимо че полезният ѝ срок е 50 години“. *Кое е по-добре за фирмата: годишни амортизации от 2% или от 4%?* – пита директорът.

2. МЕНИДЖЪРИТЕ, СЧЕТОВОДНИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ ПОЗНАНИЯ

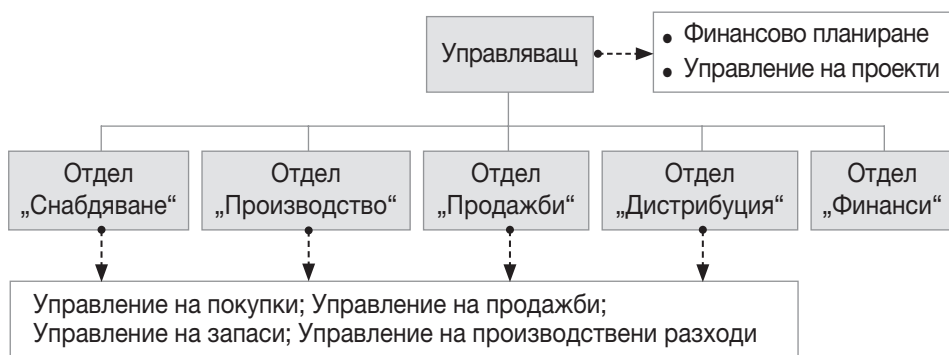
Организационната йерархия (вж. *Фигура 1-1*) и **функционалната структура** (вж. *Фигура 1-2*) са две от категориите, които определят задълженията, целите и задачите на мениджърите във фирмата. Тези категории са тясно свързани и с необходимостта както от счетоводни, така и финансови познания – в комуникационен, управленски и правен аспект.

ФИГУРА 1-1. Организационна йерархия, финансови и счетоводни аспекти

На всички нива на организационната йерархия и функционалната структура на фирмата мениджърите ежедневно вземат управленски решения и решават задачи, които са свързани със счетоводни и/или финансови познания. Липсата на такива познания прави невъзможна *ефективната комуникация* между мениджърите и влошава финансовото състояние на фирмата. Допълнително усложнение в тази насока е фактът, че мениджърите от функционалните отдели обикновено имат различни интереси, които не винаги са равностойни и се съобразяват с общофирмените. Като постоянно срещан в практиката пример, може да се посочи целта, която много от мениджърите по продажби получават – *да увеличат приходите на предприятието*. В изпълнение на тази цел, част от въпросните мениджъри договарят продажби с внуши-

ФИГУРА 1-2. Функционална структура, финансови и счетоводни аспекти

мелни стойности, но със срок на изплащане, значително надвишаващ обичайния – с над 90, 120, а понякога и с повече дни. Така, без да съзнават всички аспекти на изпълнението на поставената им цел, тези мениджъри „генерират“ съществени вземания, които в повечето случаи водят до: ① създаване на висок процент вземания в структурата на краткотрайните активи; ② намаляване на паричните ресурси за сметка на вземанията; и ③ като последващ резултат – забавяне на плащанията, водещо до ръст на задълженията и влошена ликвидност.

В следващите раздели ще бъдат предоставени множество примери, които да подпомогнат мениджърите да комуникират на „общ финансов език“, отчитайки резултатите от всяко свое решение.

Днес новините изобилстват от примери за това до какво могат да доведат липсата на минимални познания по счетоводство и финанси – кредитиране в швейцарски франкове (CHF) при доходи в левове, договаряне на нереално високи „преференциални“ лихви и др. Христоматийна е легендата за „Старият“ Джо Кенеди, представена в *Практика 1-2*.

ПРАКТИКА 1-2

На 28 октомври 1929 година, понеделник, Джоузеф (Джо) Патрик Кенеди, бащата на бъдещия американски президент Джон Кенеди, е продал всичките си акции на борсата. На 29 октомври 1929 година („Черният вторник“) акциите на Нюйоркската фондова бор-

са (NYSE) се сривали, а в търговията се появил терминът „*Joseph Kennedy Moment*“ – нереално удачен момент за продажба. Легендата разказва, че на 21 октомври 1929 година, отивайки на работа, Джо Кенеди (нарочан от колегите си „Старият Джо“) се спрял при едно ваксаджийче, за да си лъсне обувките. Заговорили за борса и акции на железопътни компании. Джо Кенеди си тръгнал с мисълта, че щом ваксаджийчето притежава акции, „разбира“ и обсъжда движението на борсата, то предстои нещо ужасно.

Погледнато в широкия смисъл на гумата, „нефинансисти“, т.е. хора, които изобщо не се занимават с финанси, не съществуват. Финансите биват лични, корпоративни и публични. Както в 20^{-ти}, така и в 21^{-ви} век, е неразумно инвеститори, особено ако са мениджъри, да не познават основите на счетоводството и финансите.

Ако историята за ваксаджийчето, инвестирало на борсата малко преди Голямата депресия, не е достатъчно мотивираща, за да подобрите познанията си по счетоводство и финанси, нека припомним един от съветите на Робърт Кийосаки: „*Многократно се е налагало да питам някой предприемач кой в крайна сметка ръководи бизнеса: предприемачът, счетоводителят или адвокатът? Винаги помнете, че дори те да са по-умни в някои области от вас [...], Вие трябва да решавате какъв ще бъде курсът на вашия бизнес*“ [6].

3. ФИНАНСОВИ ОТЧЕТИ – АРХИТЕКТУРА И ИНТЕРЕС НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

За специалистите в областта на счетоводството и финансите понятията „актив“, „пасив“, „собствен капитал“, „текущи“, „нетекущи“, „приход“, „разход“, „печалба/загуба“ са лесно разбираеми. Тези понятия съставляват общата архитектура на финансовите отчети. Опитът показва, че за неспециалистите в посочените области понятието „актив“ е най-лесно за разбиране. Причината – *активите са имущество*, собственост, носители на права. Обекти, които имат количествено (физическа субстанция) и стойностно измерение – *инвентар*. По наше мнение, точно поради тази особеност в първата основна част на „*Трактат за сметките и записванията*“ Лука Пачоли представя как търговецът следва да започне „*дължният ред в записванията*“, а именно – като опише

своя инвентар: „... т.е. да впише всичко, което по негово мнение му принадлежи [...], както в движимо, така и в недвижимо имущество.“ (Преводът мой – П.П.). Както през XV век, така и понастоящем, една от основните характеристики на инвентара (съответно – активите) е контролът („му принадлежи“ – пише Пачоли.). Макар и важна, тази характеристика, разгледана самостоятелно, е недостатъчна, за да се превърне собствеността в актив.

→ За да бъде класифициран даден **актив** като такъв, е необходимо:

- той да бъде ресурс (богатство, възможност, средство),
- да се контролира от предприятието (в резултат на минали събития),
- от него да се очаква икономическа изгода.

Липсата на някоя от посочените характеристики прави невъзможно признаването на имуществото като актив (*Пример 1-2*).

ПРИМЕР 1-2

Търговско дружество е наело офис. Може ли наетият офис да се признае като актив на дружеството?

Въпреки че наетият офис е ресурс и дружеството очаква бъдеща икономическа изгода (доходи) от неговото експлоатиране, то офисът не е актив на дружеството, тъй като не се контролира от него. Офисът е чужда собственост.

Разбирането на връзката между активите и икономическата изгода, очаквана от тях, е в основата на интереса на различните групи ползватели на информация от финансовите отчети. Например:

- *Инвеститорите/Собствениците* се интересуват от осигуряваната възвръщаемост (равнище на изгода) от техните инвестиции (активи).
- *Наетите лица* се интересуват от възможността на предприятието (чрез използване на активите си) да генерира икономическа изгода, която да осигурява изплащането на възнагражденията.
- *Заемодателите* най-често разглеждат активите като обезпечение срещу невръщането на предоставените от тях средства, но също се интересуват и от възможността предпри-

ятието да генерира изгода от наличните активи.

- *Мениджърите* разглеждат активите като инструменти за формиране на максимална икономическа изгода.
- *Държавата* се интересува от възможността да получи данъци – както от наличните активи, така и от икономическата изгода, която е генерирана от тях.

Посочените потребители съставляват групите, към които предприятието най-често има задължения – те, заедно със собствениците, осигуряват активите и могат да имат *претенция* върху тях (вж. *Фигура 1-3*). Т.е. срещу физически измерими активи, имащи количествена и стойността оценка, се противопоставят *правата* на предприятието или външни лица към тези активи. В зависимост от това дали тези права принадлежат на собствениците или на трети лица, то те се наричат „*собствен капитал*“ или „*пасиви*“.

ФИГУРА 1-3. Активи, икономически изгоди и потребители на финансови отчети

Характеристиките, които позволяват да се класифицира дадено право като **пасив**, са:

- *съществуващо (сегашно) задължение* (произтичащо от минали събития),
- уреждането на което е свързано с *изходящ поток* (намаление) на ресурси, носители на икономическа изгода.

Видно от предходното изречение, пасивите са пряко свързани с намаляването на икономическата изгода. Предвид на вече посоченото, *увеличаването на икономическата изгода* (вследствие от използването на активи) се нарича „**приход**“, а *намаляването на икономическата изгода* (вследствие на уреждане на задължения) се нарича „**разход**“ (вж. Пример 1-3 и вж. Фигура 1-4).

ПРИМЕР 1-3

Търговско дружество „Профит“ ООД получава фактура за използваните през месец юни 2015 година телекомуникационни услуги за 400,00 лева. Фактурата е платена на доставчика.

Тъй като получената услуга е свързана с възникване на задължение и последващото му уреждане, то първоначално: ① се отчита разход и възниква пасив. Последващото уреждане на задължението води до: ② намаляване на активи, носители на икономическа изгода.

Документът, в който се отразяват активите и пасивите, се нарича „**счетоводен баланс**“, „**отчет за финансовото състояние**“ или „**баланс**“. Съответно – документът, в който се отразяват приходите и разходите, е „**отчет за приходите и разходите**“, „**отчет за всеобхватния доход**“ или „**отчет за доходите**“.

ФИГУРА 1-4. Отражение на Пример 1-3 във финансовите отчети на „Профит“ ООД

В *Пример 1-3* е посочена една от най-често срещаните **стопански операции** и нейното представяне във финансовите отчети – отчитане на разход, възникване на задължение, както и неговото погасяване. Същевременно тази бизнес операция поставя въпроси, чийто отговори са залегнали в принципите, въз основа на които се съставят финансовите отчети. Част от тези въпроси са:

- Кога следва да се отрази разходът за получената услуга?
- Трябва ли да бъде отчетен разход, *ако няма своевременно плащане към доставчика* на услугата?
- Ще отразим ли разход, ако предприятието не функционира?

4. ТЕКУЩО НАЧИСЛЯВАНЕ, ОТЧЕТЕН ПЕРИОД, ДЕЙСТВАЩО ПРЕДПРИЯТИЕ

Една от основните трудности, която нефинансовите мениджъри срещат в разбирането на финансовите отчети, е свързана с **принципа на текущото начисляване**. Тези мениджъри често разсъждават с категориите на *паричните потоци*, в случаите когато става дума за приходи, разходи и печалба (*вж. Практика 1-3*).

ПРАКТИКА 1-3

На 01 април 1991 година авторът на тези редове започна работа като главен счетоводител в събирателно дружество „Фирмата“. На 05 април 1991 година се проведе заседание, на което бяха разглеждани резултатите за първото тримесечие на годината. Печалбата за периода бе около 1 млн. лева, а общите парични наличности – около 200 хил. лева. Въпросът, който възбудяваше съдружниците, бе: „Къде е печалбата?“.

Представената ситуация не е инцидентна. И днес за част от нефинансовите мениджъри печалбата се асоциира с пари в брой или в банкови сметки. Както и обратно – загубата с липсата на парични средства.

Базата (принципът) за **текущо начисляване** дава отговор на въпросите, поставени в *Практика 1-3*. *Този принцип предвижда ефектите от сделките, или други събития, да се отразяват във финансовите отчети за периода, в който възникват, независимо от момента на пла-*

